

I. Marea Unire din 1918 la Hațeg

1. Hațegul în Primul Război Mondial

Izbucnit la 1 august 1914 prin declarația de război a Austro-Ungariei, adresată Serbiei, Primul Război Mondial a devenit un conflict între puterile Antantei: Franța, Anglia, Italia, Statele Unite și Puterile Centrale: Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman, Bulgaria. Cauza imediată a războiului a constituit-o asasinarea la data de 28 iunie 1918 în Sarajevo a moștenitorului Imperiului Austro-Ungar, arhiducele Franz Ferdinand. Cauza fundamentală a războiului a fost însă ascensiunea puternică a Germaniei, care punea în pericol echilibrul de forțe din Europa. În primii doi ani ai războiului, România, în ciuda puternicilor presiuni care se exercitau asupra ei din partea celor două tabere, a rămas neutră.

Episcopul Lugojului transmitea la 14 iulie 1914, o circulară către „Mulțonatorul Oficiu Protopopesc și vicarial gr. catolic Hațeg” prin care se descriau evenimentele ulterioare atentatului de la Sarajevo: *„Agitațiile în Sârbia contra Monarhiei noastre în decursul de mai mulți ani, până acum trecute cu vederea de partea Prea Înaltului nostru Regim, și-au ajuns culmea în atentatul de la Sarajevo și au împins patria noastră în prejma războiului cu Serbia. Constatându-se că conjurația căruia a căzut jertfă mult iubitul nostru Moștenitor de tron împreună cu înalta sa soție a fost pusă la cale de cercurile oficiale ale regatului sârbesc și după ce până acum pe cale pacinică nu a putut primi Majestatea sa grațiosul Nostru Monarh și Monarhia satisfacția cuvenită și mai presus de toate asigurarea liniștei pentru viitor, a trebuit să rupă legăturile diplomatice. În Belgradul Sârbiei se naște incunjurabil războiul”. În aceste condiții se cerea clerului să îndemne în biserică și în afara ei poporul la fidelitate față de autoritățile statului. Dacă se iveau răzvrățitorii sau instigatorii vreunui stat vecin, aceștia trebuiau imediat predați autorităților locale.¹²*

Un ordin circular al Primăriei Hațeg în limba maghiară, anunța reprezentății autoritățile locale, printre care și vicarul greco-catolic Teofil Crișan, de ținerea unui parastas la 4 iulie 1914, în amintirea arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale, Sofia.¹³

Situația din orașul Hațeg în timpul Primului Război Mondial, este prezentată într-un memoriu de vicarul graco-catolic Teofil Crișan intitulat „Războiul mondial din 1914-1918 și parohia greco-catolică a Hațegului”. Vicarul găsește cauza principală a războiului în nemulțumirile sociale: *„că scânteia mică, care a produs focul mare al războiului mondial era în aer, era firea omului nemulțumit cu stările soțiale, căci pe fiecare îl auzai zicând: „de ar da Dumnezeu un război să aprindă toată lumea””. Războiul era văzut ca*

¹² ANDJH, FVGCH, d1/1914, f.5

¹³ Ibidem, f.

pedeapsa divină pentru păcatele oamenilor: „*fiecare și-a avut mortul său ca urmare a pedepsei meritate pentru păcatele și fărâdelegile noastre*”¹⁴.

La declanșarea războiului, populația maghiară a orașului, face o demonstrație plină de entuziasm: „*În orașul Hațeg, războiul a fost început printr-o demonstrație ostilă contra Antantei, prin conduct cu torțe și luminație în întreg orașul, se înțelege că această demonstrație au făcut-o numai maghiarii, spărgând ferestrele și vitrinele care nu erau luminate și strigând ca sălbaticii : „Jos Anglia, preat Francia” și cântând un cântec sălbatic „Megalj, megalj, kutya Serbia, nemzet tiet nagy Galiczia, a magyar nem engede*”¹⁵.

Soldați din armata austro-ungară la Hațeg- 1918

Asupra populației române și mai ales împotriva intelectualității din oraș s-a abătut teroarea autorităților: „*Așa a fost întâmpinată izbucnirea războiului iar după aceasta au urmat o serie de percheziții și arestări de preoți, învățători și inteligenți, care manifestații se repetau la cuprinderea unei cetăți, ori la vestea vreunei înfrângerii, chiar și fictive*”¹⁶.

După izbucnirea războiului, la Hațeg au început să vină vești de pe front: „*țara s-a umplut de de veștile triste ale pierderilor înfricoșate. Fiecare își deplângea pe tatăl, fiu sau prieten, căzut sau rănit, sau chiar la vestea noilor și noilor chemări la arme. În luna noiembrie, așa de mare era numărul celor răniți, încât au ajuns și la Hațeg. Aici s-au deschis și un spital pentru 80 de răniți, parte cea mai mare români, care erau așezați în sălile școlii primare, fiind îngrijiți de damele din Hațeg, române, maghiare și germane, iar la Crăciun li s-a făcut un pom frumos, unde din partea vicarului li s-a ținut o cuvântare mângâietoare, apoi au urmat darurile pentru toți răniții*”¹⁷.

¹⁴ ANDJH, FVGCH, d2/1922, f.22

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Ibidem

¹⁷ Ibidem

**Soldați din Țara Hațegului în
Primul Război Mondial**

Tranșee în Hațeg-1918

Populația civilă din Hațeg a fost supusă unor mari privațiuni, fiind practicate rechiziții de alimente, luându-se tot, „lăsându-le numai kila, 10 kg de omul muncitor, și 8 de intelectual, cum și de femei și copii. Așa că bieții oameni au ajuns să-și ascundă alimentele prin pământ, prin paie, fân, chiar și în țarină, în pădure, numai să aibă cu ce se nutrii”¹⁸. În oraș rămăseseră doar bătrânii, femeile, copii, bărbații fiind mobilizați: „Între astfel de împrejurări triste a petrecut tot poporul român, anii 1914-1915, bărbații apți erau pe câmpul de luptă, iar femeile și copii lucrau, arau și semănav, îndeplinind toate treburile bărbătești”¹⁹.

În noaptea de 14-15 august 1916, începând de la ora 21, armata română a trecut frontiera austro-ungară prin 17 trecători ale Carpaților, de la Vatra Dornei la Vârciorova. Românii din Hațeg au privit cu însuflețire această mult așteptată clipă a intrării României în război, când a început dezrobirea lor: „În parohia Hațeg ziua de Sf. Maria Mare așa să fie zi, mare de târg de țară, cel mai însemnat din anul întreg dar în loc de zgomote de târg, care peste noapte a fost contrabalansat, era o zi de deprimare a guvernaților maghiari, pe când românii săltară în inima lor, și laudă lui Dumnezeu, că a sosit și ora aceasta de care ne legam tot viitorul nostru și toți făcându-și Sf. Cruce, cu ochii înălțați spre cer ziceau „Doamne ajută””²⁰.

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem f. 23

²⁰ Ibidem

Spitalul Hațeg-1914

În scurtă vreme, Armata I Română, Grupul Jiu format din Divizia 11 de Infanterie comandată de colonelul D. Cocorăscu în eșalonul întâi și Divizia 12 de Infanterie în Rezervă comandată de generalul Tr. Găiseanu, pătrunde pe Valea Jiului, eliberând orașul Petroșani.²¹ În orașul Hațeg „clipele de bucurie sufletească, curând s-au prefăcut în lacrimi amare, deoarece Hațegul fiind aproape de graniță, dinspre miazăzi, cu pasul Vulcan și defileul Surduc, deja a doua zi se auzeau sunetul tunurilor, intrată fiind armata română în Petroșani și pe întreaga Vale a Jiului”²².

Trupele române au ajuns la pasul Merișor la 22 august 1916. În ajutorul trupelor austro-ungare sosesc trupe germane, printre care Corpul Alpin Bavarez, în care activa ca tânăr ofițer viitorul mareșal Rommel. Bătălia de la Merișor a început la 14 septembrie, armata română în ofensivă ajungând până la Baru Mare. Ulterior armata română este înfrântă iar armatele Puterilor Centrale intră la 20 septembrie 1916 în Petroșani.²³

Pătrunderea trupelor române în Valea Jiului, au determinat autoritățile maghiare să evacueze toți bărbații din Valea Hațegului, pentru ca să nu dea sprijin fraților lor de peste munți. Acest episod este narat de vicarul Teofil Crișan în memoriul său: „Așa s-au luat dispoziții ca parohia Hațegului și întreaga vale a Hațegului să fie evacuată de populație începând de la 15 ani până la 55 de ani, toți bărbații au fost adunați de jandarmi și ostași și internați la Hațeg, apoi imbarcați în vagoane de marfă și duși cu toții, preoții cu docenții și intelectualii la Negsiden (Neiziden), lângă lacul Fertő și internați cu confugii și prizonierii sârbi. Aici au fost expuși unui tratament foarte aspru și neomenos, fiind siliți a dormi pe scânduri, a mânca din bucatele acelea rău pregătite, iar

²¹ V. Mocanu, Timp al îndârjirilor eroice 1916-1917, Editura Militară, București, 1986, p.28

²² ANDJH, FVGCH, d2/1922, f. 23

²³ V. Mocanu, Timp al îndârjirilor eroice 1916-1917, Editura Militară, București, 1986, p.29

Tranșee la Hațeg-1918

armata română din Petroșani până la Tg. Jiu”²⁵.
În ceea ce privește armata germană: „pe timpul petrecerii sale în Hațeg și jur, ea s-a purtat foarte rău cu locuitorii le-a furat și luat toate alimentele. Din unele case, unde n-a fost nimeni fiind refugiați proprietarii, le-au descuiat cu chei false, au oprit autocamioanele și au dus toate mobilele. Așa au pățit-o foarte mulți, apoi fân, paie, tot au dus cu ei, se înțelege fără plată”²⁶.

La intrare a cavaleriei germane în București în decembrie 1916, autoritățile maghiare din orașul Hațeg au sărbătorit evenimentul: „Cu mare alai s-a serbat, în speță ocuparea Bucureștilor din partea armatelor centrale, aici s-a dispus tragerea clopotelor la toate bisericile, apoi luminație în tot orașul, iar primarul de atunci Musznay Bella, a chemat la primărie pe toți preoții și intelectualii din oraș și în fața tuturor a batjocorit și insultat neamul românesc numindu-l „neam de barbari și țigani”²⁷.

Au urmat o mulțime de persecuții îndreptate contra preoților și intelectualilor, școlile confesionale au fost declarate școli maghiare de stat și învățătorii siliți să predea la acestea. Bisericile au fost „despuiate” de clopotele lor, folosite în industria de armament.²⁸

Colonia Română din Viena a lansat în decursul lunii decembrie 1915 un apel pentru ajutorarea soldaților români aflați în spitalele din Viena. Vicariatul Greco-Catolic Hațeg a deschis în acest scop o listă, adunându-se de la cetățenii orașului suma de 30 de coroane.²⁹

²⁴ ANDJH, FVGCH, d2/1922, f. 23

²⁵ Ibidem, f.24

²⁶ Ibidem

²⁷ Ibidem

²⁸ Ibidem

²⁹ ANDJH, FVGCH, d/191, f. 65